

Risorgimentorunoudestamme

”Kaunis on Arnon laakso, kaunis Italia, mutta raskaasti painaa sitä kovan onnen käsi. Tässä ylpeä ruhtinas vastoin ylpeätä ruhtinasta riehuu, alammaisen veri vuotaa heidän kujeitensa tähden ja talonpojan maja riistetään. Ja siinä, missä ruhtinasten valtikka on voimaton, saarnaa paavi, jonka valta niinkuin myrkyllinen tuuli, hengittää kuolemata, ja niin hävitetään hengen perustus ja terve ydin. Nimitys Jumala on ainoastaan ilveen keppihepo, turhan kunnian pyytö ja kostonhimo johdattavat puheen, vuorten luolat täyttyy ryöväreistä. Niin käy nyt Italiassa, sankarten ja nerojen entinen koto.”

Näin purkaa närkästystään kotimaansa poliittisen hajanaisuuden johdosta Claudio Aleksis Kiven *Canziossa*.¹ Valitus on poljennoltaan niin tehokas, että melkein tekee mieli pätkiä tuo katkelma säikeiksi. Itse asiassa se tiivistää tärkeimmät teemat, joiden ympärille 1860-luvun tienoilla ver-soi nimenomaan ylioppilasnuorison runsas Italia-aiheinen runous.

Helmikuun vallankumouksen jälkeen oli meillekin tehnyt tuloaan liberalismi, joka vaati vapautta ja tasa-arvoa, kansalaisten perusoikeuksia ja mielipiteen kahlitsematonta ilmaisumahdollisuutta. Se halusi taata kansoil-le edellytykset omaan valtiomuodostukseen dynastisista periaatteista riippumatta. Liberalismi ja kansallisuusaate olivatkin usein saman pyrkimyksen eri puolia. Suomessa poliittinen harrastus virisi jälleen, kun huhtikuun lopulla 1859 puhkesi Italian vapaussota. Erityisesti se vetosi ylioppilaiden tunteisiin, olihan heille kansojen vapauden ajatus läheinen.

Tuohon aikaan yliopiston piirissä vaikuttaneista oikeastaan vain Fredrik Cygnaeuksella oli omakohtaista kokemusta Italiasta ja sen valtiollisista oloista. Hän oli tehnyt laajan matkan mannermaalle 1840-luvulla ja

¹ Kootut teokset III. 4. pain. Tampere 1950, 219. Canzion valmistumisvuodeksi arvelaan 1868.

² Skaldestycken IV, Hfors 1857, 253-254.

oleskellut pitkään myös Italiassa. Runoilijaa vastaan tulvinut historia vaikuttanut häneen imponoivasti:²

Tag bort Italien! Från Häfdens skrifter
Du lösryckt då de skönsta, största blad.
Här lyser mera sol på dödens grifter,
Än annorstädes på livvets huvudstad.

Cygnaeus tunsi myötätuntoa pirstoutunutta Italiaa kohtaan. Se oli ”Italia dolorosa”, ja sen yhdentymishaaveita hän oli sivunnut myös omassa lyriikassaan. Romanttisen perusluontumuksensa mukaan Cygnaeus ihaili suuriin tekoihin tähtääviä sankareita. Napolilainen kapinanjohtaja Masaniello oli hänelle vapauden marttyyri (”Folkets man”), ja pitkässä runossa ”Främlingen på egen strand” Silvio Pellico edusti Italian vapaus-taistelua.³ Kansallisuusaatteeseen liittyvät intentiot käyivät ilmi myös siitä, että jälkimmäinen runo oli osoitettu Snellmanille, mikä ei estänyt omistuksen kohdetta pitelemästä sitä pahoin omassa arvostelussaan: ”masentava esimerkki siitä, kuinka vähän herra Cygnaeus välittää suunnittelusta ja keskityksestä”.⁴

Cygnaeus oli epäilemättä näissä runoissaan vilpittömän vapauden ylistäjä, mutta niiden pohja oli pikemmin historianfilosofinen kuin tavoitehakui-nen.⁵ Despotismin ”aria cattiva” ei Cygnaeuksesta tuntunut Italiassa niin katkeralta kuin muualla, ja kehnon hallinnon herättämä närkästys vaihtui siellä lopulta, kuten aviopuolisoiden kinastelu, rakkaudeksi. Monarkia-keskeinen näkemys sävytti vahvasti hänen tuotantoaan eikä täysin luontunut kansojen itsemääräämisoikeuden aatteisiin. Kotimaassaan hän oli suuri-ruhtinaan lojaali alamainen, joten vapausrunojen hehkun muuntaminen suoran toiminnan käyttövoimaksi ei tullut kysymykseen. Cygnaeus — kuten sitten myös Snellman ja Topelius — kieltäytyi päättävästi pitämästä maljapuhetta Italialle ja Garibaldille pohjalaisten Porthan-juhlassa syksylä 1860, koska se olisi tulkittu mielenosoitukseksi omaa hallitusta vastaan.

³ ”Folkets man”, Skaldestycken I. Hfors 1851, 49–52; ”Främlingen på egen strand”, Skaldestycken IV, 147–182. Pellicon omasta runoudesta ilmestyi ruotsinnos C. W. Törnegrenin kääntämänä ”Ode till Solen”. Lännetär. Album utg. af Vestfinnar. Hfors 1860, 50. Pellicon vankeusvuosia kuvaavat muistelmat julkaistiin suomeksi 1885. Varsinaiseen risorgimentorunouteen tuskin voidaan enää lukea siitä sysäyksen saanutta Leimun (Kustavi Grotenfelt) runoa ”Luettuani Silvio Pellicon kirjan ’Vankeuteni’”. Koitar. Savo-Karjalaisen osakunnan albumi IV. Helsinki 1885, 114–116.

⁴ Litteraturblad 5/1847.

⁵ Rafael Koskimies (Forsman), Fredrik Cygnaeus kirjailijana ja ajanilmiönä I. Porvoo 1923, 143. — Pirkko Alhoniemi, Isänmaan korkeat veisut. SKS:n toimituksia 294. Forssa 1969, 195.

Matti Klinge on jo aikaisemmin perusteellisesti selvittänyt tuolloin Italiaa kohtaan tunnetun kiinnostuksen vaiheita ja taustaa.⁶ Suomen lehdistö seurasi suhteellisen tiiviisti taistelun kulkua. Erityisesti nuorisoa lähellä oleva *Papperslyktan* sisälsi runsaasti tietoa Italian oloista. Henkilöhahmoista kohosi etualalle luonnollisesti Giuseppe Garibaldi. Yleensä lehdistön suhtautuminen oli ihailevaa ja Italian oikeus kansalliseen itsemääräämiseen tuli korosteisesti esille kaikissa kirjoituksissa.

Vapaus- ja taistelulauluja

Risorgimento ja Garibaldin taistelu innosti nimenomaan opiskelevaa nuorisoa. Länsisuomalaisten ylioppilaiden kokoontumissalia koristi Garibaldin rintakuva, jollaisia muuten myös myytiin kirjakaupoissa. Varsinkin osakuntaelämässä puhkesi yleinen vapaudentunne Italia-keskeiseksi lyriikaksi.

Ensimmäisenä ehätti ylistämään risorgimenton pyrkimyksiä Josef Julius Wecksell. Hän oli tullut ylioppilaaksi vuonna 1858 ja otti innokkaasti osaa länsisuomalaisten studiosusten rientoihin. Paitsi *Papperslyktan* tarjoutui hänelle julkaisuforumiksi myös osakuntalehti *Veritas et Jocus*, jonka toimituskuntaan hän kuului.⁷ Alkuvuodesta 1859 ilmestyi *Papperslyktanissa* laaja selonteko Itävallan hallinnosta Italiassa⁸ ja toukokuussa painettiin lehteen Wecksellin runo ”Italienaren”.⁹ Siinä saa ilmauksensa voimakas paatos vapauden puolesta, se on nimenomaan taistelulaulu. Missä ennen on ollut orjia, sieltä nousevat nyt sankarit kamppailuun vapauden puolesta tyranniaa vastaan:

Nu är hämndens timma slagen!
 Frihetsklingan hvässes, dragen
 Ur den slida, der den rostat
 Uti hundraårig skam.
 Och de sår, som länge gömdes
 Bryta nu — ty ej de glömdes, —
 För all smärta, de oss kostat, —
 Uti blodig feber fram.

Vuotta myöhemmin liittyi risorgimenton laulajien kuoroon Aleksis Kiven henkilökohtaisiin ystäviin kuulunut Julius Krohn. Suonion runo ”Itali-

⁶ Matti Klinge, *Ylioppilaskunnan historia II*. Porvoo 1967, 119–124; *I garibaldini finlandesi. Il Veltro* 5–6 1975. — Arvid Mörne, Josef Julius Wecksell. Skr. utg. af Svenska Litteratursällskapet i Finland LXXXIX. Hfors 1909, 68.

⁷ Mörne, 72, 88.

⁸ *Papperslyktan* 15 (11. 4.), 16 (18. 4.) ja 17 (26. 4.)/1859.

⁹ *Papperslyktan* 21 (23. 5.)/1859. Wecksell käytti nimimerkkiä -s-l.

an herääminen” julkaistiin ensimmäisen kerran *Mehiläisessä* huhtikuussa vuonna 1860. Lehdessä oli runoa edeltänyt runsas kirjoittelu Italian ongelmista.¹⁰ Krohnin osoite on selvä: Itävalta ja sen despoottinen keisari. Runoilija innostaa italialaisia karistamaan orjuuden kahleet yltään:

Jalot näin Itaaljalaiset
Unestanne hawatkaa!
Ikeet raskaat saksalaiset
Poies päältä surwaskaa! —
Ruoskinensa,
Kahleinensa,
Kah, jo peikot pakenee!

Runoilija toivottaa lopuksi Italian tervetulleeksi vapaiden kansojen joukkoon. Viimeinen säe ”Eläköön Italia” toistui usein sekä ylioppilaiden puheissa että osakuntalehtien kirjoituksissa: ”Evviva Italia!”

Krohnin runossa italialaisten vapaudentahtoa symbolisoi vulkaaniin vangittu tuli, joka lopulta murtaa kiviset kahleensa. Wecksellin runossa keisarin tulivuorelle pystyttämä valtaistuin kaatuu. Arvid Mörne on rinnastanut Wecksellistä kirjoittamassaan elämäkerrassa ”Italienaren”-runon vulkaanin C.W. Böttigerin ”Italia”-runon Vesuviukseen.¹¹ Miksei niinkin, mutta tulivuorivertaus oli silloin varsin yleinen meikäläisessäkin runoudessa. Cygnaeus esimerkiksi käytti sitä usein. Vulkaaninen maisema oli olennainen osa tuon ajan suomalaista Italian-kuvaa ja tulivuorien aiheuttamat tuhot jatkuva uutisaihe lehdistössä.

Cygnaeus oli kieltäytynyt kohottamasta pohjalaisten Porthan-juhlassa syksyllä 1860 maljaa Italialle ja Garibaldille, mutta sellainen kuitenkin juotiin. Aleksis Kiven henkilökohtainen ystävä Emil Nervander oli tilaisuuteen sepittänyt juhlarunon, mutta se jäi tuolloin esittämättä. Se julkaistiin kuitenkin vielä samana vuonna *Sampsa Pellerwoisessa* otsikoin ”Frihets sång”.¹² Vapauden tuli on syttynyt, muinaisen Rooman viirit ovat saaneet arvoisensa kantajat ja sotahuuto kiirii etelästä pohjoiseen:

Ur tusen hjertan skalla,
Det rop oss ryktet bär:
Vi segra eller falla
Blott fritt Italien är.

Uusmaalaiden ylioppilaiden keskuudessa Theodor Lindh lietsoi heräävän Italian toivoa. Hänen runoissaan on monia viittauksia risorgimentoa

¹⁰ Mehiläinen 8–10/1859.

¹¹ Mörne, 266–267. Krohnin runon suhteesta Böttigeriin ja Weckselliin: V. K. Trast, Julius Krohn runoilijana. Helsinki 1922, 101–102.

¹² Sampsa Pellerwoinen 23 (1. 12.)/1860. (HYK)

elähdyttäneisiin vapauden, yhtenäisyyden ja suuruuden unelmiin.¹³ Ehkä selvimmin ilmaisee Lindh tarkoituksensa pienen dramaattisen kokeilun ”Selina Garellin” puitteissa.¹⁴ Kreivi Garelli näkee tulevaisuuden valoisa-

Inför mitt öga höjds framtidens dok,
Jag ser mitt folk – det blottar stolt sin klinga
Det störtar fram – det kastar af sitt ok –
Och bojorna i vanmakt sönderspringa.

Vapaudenrakkauden teemaan liittyi näissä runoissa tavallisesti myös sotaisten piirteiden painotus. Italialaisia luonnehdittiin jaloiksi ja urhoollisiksi, kärkkäiksi tarttumaan miekkaan vapauden tähden. Risorgimentorou-
noutemme kannalta ilmestyi tavallaan sopivaan aikaan, jouluksi 1860, Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinain* toinen osa, jossa vanha, maisemakeskeinen isänmaankäsitys oli historiallistunut: menneisyydestä korostuivat juuri sotaisat sankariteot.¹⁵ *Vänrikki Stoolin tarinain* uusia runoja tunnettiin hyvin ennen teoksen ilmestymistä, ja ylioppilaat saattoivat jo vappuna 1860 niitä laulaa Kaisaniemessä. Kenraalikuvernööri Berg totesi kirjeästi, että erityisesti ”Porilaisten marssi” sopi paremmin Garibaldin leiriin kuin Suomen ylioppilaiden juhlaan. Runeberg ja Garibaldi samastettiinkin tuohon aikaan monella tavalla, molempien kuvia oli jopa rinnan kirjakauppojen ikkunoissa. Runebergin von Döbelnistä tehtiin Suomen sodan Garibaldi.¹⁶

Garibaldi oli suuressa määrin nuorison ihanne. Johan Viktor Calamnius, Kiven ystävä hänkin, totesi sykeyllä 1862 *Sampsa Pellerwoiseen* kirjoittamassaan esittelyssä Garibaldista:¹⁷ ”han är i mångas ögon en ungdomshjelte, ett ynglinga-ideal, ungefär i samma mening som en gymnasist den der ’sturskas’ mot sin lärare, eller på sin höjd en djerf folkchef, som sätter sig i opposition med det bestående.” Mutta Garibaldi ei ollut vain nuorison ihanne, hän oli myös naisten jumaloima sankari: ”Man känner hvilken entusiasm han uppväckt så i sitt fädernesland, som annorstädes, särdeles hos qvinnor.” Naistenlehdeksi (*Litteraturblad för Finlands qvin-*

¹³ Arvid Mörne, *Lyriker och berättare. Finlandsvenska studier. Skr. utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland* 277. Hfors 1939, 7.

¹⁴ *Album utg. af Nyländingar/I.* Hfors 1860, 110. Lindh käytti nimimerkkiä -d -d.

¹⁵ Matti Klinge, *Bernadotten ja Leninin välissä.* Porvoo 1975, 103–124.

¹⁶ Klinge, *Ylioppilaskunnan historia II*, 113, 124.

¹⁷ J. W. C', *Historiska personligheters öde.* *Sampsa Pellerwoinen* 15 (23. 11.)/1862. (HYK).

nor) tarkoitettu *Från nära och fjerran* kuvasi niin ikään Garibaldia.¹⁸ Ei ole ehkä siis oikeastaan ihme, että ainoa Garibaldia sankarina ihannoiva runo on naisen kynästä. Emilie Björkstén kirjoitti säkeensä samana syksynä kuin Calamnius esittelynsä, jolloin tuli tieto Garibaldin vangitsemisesta Calabriassa.

Edellä mainitun rinnastuksen vuoksi Runebergin rakastetun Garibaldi-runon herättää mielenkiintoa. Tuskin silti tarvitsee otaksua, että Emilie Björkstén halusi assosoida Runebergin italialaiseen sotasankariin, josta käytetään luonnehdintaa ”hjeltesjäl” ja joka tuntee ”manligt djupa smärta” samalla kun ”kärlek smyger trofast till din sida”. Vapauttaistelija on vielä kerran saava hyvityksen ja hänen nimensä ja laulunsa korkeamman kaiun.¹⁹

Och du, Italia! svaga, sköna amma
 Ännu för stora hjeltar någongång;
 Välsignande din rödda röst skall stamma
 Hans namn, som tändt på nytt din frihetsflamma,
 Han lefva skall uti din dikt, din sång!

Italialaisen sankarin innoittamiin runoihin on yhdistettävä myös Carl Hugo von Beckerin vuonna 1861 julkaisema taistelulaulu ”Italiensk Alp-jägar-sång”, jonka mottona olivat silloin kielletyn Garibaldi-marssin sanat: ”Va fuori, d’Italia/Va fuori, o stranier!” Beckerin runo on todellinen sotahuuto, jossa vuorottelevat taistelukutsu, vapaudenjulistus ja tyranniviha.²⁰

Arvatenkin Garibaldin innoittamana kirjoitti Wilhelm Roos italialaisen taistelulaulunsa ”Italiens stridssång”, joka julkaistiin vuonna 1867 nälänhädän uhrien auttamiseksi painetussa yhteiskokoelmassa *Axet*.²¹ Runo paikallistuu Italiaan vain nimensä perusteella, vaikka vapauden teeman toisto vie ajatukset risorgimenton taisteluihin:

Dröjom icke bröder! nu är tiden vår,
 Döden skänker frihet, der dess vinge slår.
 Gladt vår lösen vare: frihet och vårt land!
 Död och seger båda stå i Herrans hand.

Samoihin aikoihin kun Venetsian kohtalosta käytiin kamppailua, tuli meillä julkisuuteen ruotsinnoksena italialaisen patriootin Angelo Brofferi-

¹⁸ Numerot 5 (12. 5.), 6 (11. 6.), 8 (13. 8.), 9 (16. 9.) ja 10 (10. 10)/1860.

¹⁹ Emilie Björkstén, Sandperler. Hfors 1864, 92–93. Runo on päivätty 4. 9. 1862.

²⁰ Papperslyktan 52 (30. 12.)/1861. Beckerin nimimerkki oli Br.

²¹ Axet. Diktsamling med bidrag af Runeberg, Cygnaeus, Stenbäck, Topelius m.fl. Utg. till förmån för nödlidande i Finland. Hfors 1867, 27. Roosin nimimerkki oli W. R.

on ”Italiens krigshymn”.²² Käännöksenä se ei ehkä ansaitsisi mainintaa suomalaisen risorgimentorunouden katselmuksessa, ellei se aivan ilmeisesti olisi antanut virikkeitä tunnettuun ”Sotamarssiin”, jonka Oksanen sepitti Porrassalmen voiton satavuotismuiston johdosta vuonna 1889.²³ Poljento on molemmissa sama ja samankaltainen on taistelukutsukin:

- Oksanen: Syttynyt on sota julma,
Vihan liekki leimuaa,
Punainen on pohjan kulma,
verta, tulta ennustaa.
- Brofferio: Högt ses blossa krigets låga,
furstar, folk, sen I dess brand?
Lagern vinkar, upp att våga
lif och blod för fosterland!

Ehkä selvimmin tuntuu Brofferion runon mukailua Oksasen marssin kolmannessa säkeistössä, jossa tehdään eräänlainen inventaario puolustettavasta omaisuudesta:

- Oksanen: Meidän tääll’ on niityt, pellot,
meidän lehdot, laaksot, puut;
meidän karjain kuuluu kellot;
meidän maata ei saa muut.
- Brofferio: Oss tillhöra blomsterängar,
åkrar, hjordar, berg och sjö,
luft och himmel, haf och ängar;
Bort, o fremling, eller dö!

²² Vecko-Biblioteket. Läsning för hemmet 31 (30. 6.)/1866, 494–495. Runon yhteydessä ei mainita kääntäjää. Ruotsissa sen käänsi C. Eichhorn, Dikter och berättelser. Stockholm 1876, 150–152. (Tiedon antaa Tönnies Kleberg, Italien i svensk litteratur. Göteborg 1944, 45). Vecko-Biblioteketin käännös ei ole sama kuin Eichhornin. Eräs mahdollisuus on, että meikäläinen kääntäjä olisi Vecko-Biblioteketin julkaisija Theodor Sederholm itse. Hänellä oli erityisen suuri kiinnostus italialaista kirjallisuutta ja Italian ajankohtaissymyksiä kohtaan. Hän oli tunnettu näppäränä joskaan ei erityisen omaperäisenä tilapäisrunoilijana, joka julkaisi tuotteitaan kustantamissaan lehdissä. Olof Mustelin, Theodor Sederholm. Finländska gestalter V. Ekenäs 1966, 133, 141–143, 172.

²³ Koitar. Savo-Karjalaisen ylioppilaskunnan juhlalehti 12.III.1891, 17.

Molemmissa sotalauluissa on joka säkeistöön liitetty samantyyppinen kerto. Näin Brofferio:

Fram I stolta bataljoner,
 under ljudet af kanoner,
 framåt, fram med svärd i hand,
 för vår kung, och för vårt land!
 Ifrån Alperna till hafven
 öfverallt, framåt till strid!
 Latiens folkslag, höjen glafven,
 Gud så vill, – Nu är det tid!

Omaa runouttaan Oksanen piti yrityksenä taivuttaa suomen kieltä eurooppalaisiin runomittoihin: ”Sun Europalt’ on oppi ottaminen,/Jos elämähän Europassa jäät;/Sen tapoihin sun taipuasi täytyy/ Ja laulus, täällä alkamasikin,/ Jos mieli mielet viehätellä,/ Sun täällä soveltaa sen soittimiin.” Aukusti Simojoki on väitöskirjassaan todistanut, että varsin suuri osa Oksasen runoista on käännöksiä tai mukailuja.²⁴ Tarkiaisen laskelmien mukaan Ahlqvistin tuotannosta noin kuudennes (lähes 300 runosta viittisenkymmentä) on omintakeista, ja tämäkin määrä saattaa vielä runomittojen ja kielikuvien yksityiskohtaisessa tarkastuksessa huveta:²⁵ ”Tässä pesänselvityksessä näyttää käyvän niin, että ainoastaan pieni murtoosa hänen tuotannostaan – etupäässä kai hänen dityrambiset isänmaalliset runonsa ja persoonalliset tunteenpurkauksensa – jää hänen runoilijaitsenäisyydestään todistamaan.”

Taistelu Itävaltaa vastaan Veneton liittämiseksi Italiaan sai Brofferion kirjoittamaan kuolinvuonnaan 1866 sotalaulunsa, jota eräs italialainen kirjallisuudentutkija luonnehtii adjektiivein ”non buono, ma fervido”, ei hyvä mutta hehkuva. Tekijänsä viimeisiin runoihin kuului myös suomalainen ”Sotamarssi”. Venetsiasta Porrassalmen kautta olemme saaneet tunnetun kansalaislaulumme, ”dityrambisen isänmaallisen runon”, joka sekini nyt on lakannut olemasta Oksasen ”runoilija-itsenäisyyden” todistaja.

In tyrannos

Kenraalikuvernööri Berg ei katsellut suopein silmin ylioppilaiden risorgimentoinnostusta eikä yleensäkkään lehdistön kasvavaa kiinnostusta Italian vapaustaistelua kohtaan, koska siihen liittyi selvästi hallituksenvastais-

²⁴ Aukusti Simelius, August Ahlqvist runoilijana. Helsinki 1914, 92, 287–317.

²⁵ V. Tarkiainen, Oksasen runojen kirjallisista esikuvista. Valvoja 1914, 565–577.

ta asennoitumista. Itävallan monarkiaan ja muuhun sortohallintoon kohdistettu arvostelu ei voinut miellyttää vallanpitäjiä.

Italian vapaussodan alkaessa olivat Krohn ja Wecksell tähänneet iskunsa Itävallan keisaria vastaan. Edellinen kehotti italialaisia heittämään päältäään ”ikeet raskaat saksalaiset” ja Wecksellin runossa keisarin valtaistuini suistuu tulivuoren kraatteriin. ”Italienaren”-runon lisäksi herätti Wecksell karsautta sortovaltaa kohtaan toisessa niin ikään vuonna 1859 kirjoittamassaan runossa ”Tyrannens natt”, jonka objekti todennäköisesti oli Napolin kuningas Ferdinand II.²⁶ Demoniset voimat ahdistelevat tyrannia, kun hänen kuollut poikansa tulee yöllä poimimaan timanteja kruunusta, koska vainajat, joiden verellä ne on ostettu, niitä häneltä vaativat. Kauhunsekainen tunnelma haihtuu kuninkaan makuuhuoneesta vasta aamun koittaessa.

Voimakkaimmat iskut suunnattiin tuolloin juuri Molempain Sisiliain kuningaskunnan hallintoyhteisöä vastaan, jonka piirissä sorto oli avoimempaa kuin muualla. Ferdinand II kuoli vuonna 1859, ja tämä sai Topeliuksen liittymään heti arvostelijoiden kuoroon kaksoisrunolla ”Två konungar”.²⁷ Toinen kuningas oli samana vuonna manalle mennyt Ruotsin lempeä Oskar II, jonka Topelius asetti Ferdinandin kontrastihahmoksi. Napolin sortohallitsijan poistuessa luonnonvoimat myllertävät, Vesuvius syöksee tulta, maa järähtelee ja Tiberiuksen haamu seisoo Caprin kalliolla. Poliittiset vangit tuntevat kuitenkin, miten valonsäde pilkottaa pimeään tyrmään:

Då ljusnar fångslet
För fångens öga,
Och lätt blir kedjan,
Som honom tryckt.

Lähellä uusmaalaisten ylioppilaiden piiriä oli vuonna 1860 ryhdytty puuhaamaan ruotsinkieliselle rahvaalle tarkoitettua lehteä ja siitä tehty näytenumero. Kenraalikuvernööri tarvitsi pitkän miettimisajan eikä hän lopultakaan kaikkea tarjolle pantua hyväksynyt. Varsinkin eräs Molempain Sisiliain kuningaskunnan oloja kuvannut näytenumeron artikkeli herätti hänessä siinä määrin harmia, että hän elokuussa lähetti sensoreille ohjeen Italiaa koskevan kirjoittelun lopettamisesta.

Sensuurimääräys ei ulottunut käsinkirjoitettuihin osakuntalehtiin eikä siis sitonut niissä esiintyviä kirjoittajia. Niinpä jo lokakuussa 1860 Ny-

²⁶ Veritas et Jocus 1859. J. J. Wecksell, Samlade dikter. Med inl. och komm. Karin Al-lardt Ekelund. Skr. utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 395, Åbo 1962, 19, 353.

²⁷ Sångar I: Ljungblommor. Stockholm 1877, 304–305.

lands Dragon teki selkoa sensuurijupakasta ja julkaisi kenraalikuvernööriä närkästyttäneen artikkelin ”Garibaldi och Sicilien.” Siinä tehdään selkoa Napolin kuningaskuntaa hallinneesta mielivallasta ja Ferdinann II:n tyranniasta. Vankilat olivat täynnä syyllisiä ja syyttömiä. Hallitsijan vaihdoskaan ei tilannetta parantanut, vaan vapauden hetki koitti vasta kun Garibaldi joukkoineen tuli avuksi.²⁸

Pari viikkoa edellämäinitun artikkelin jälkeen ilmestyi lehteen nimimerkki M:n (itsensä A. O. Freudenthalin) runo ”Sång till Italien”, jossa ”tyrannens hjertblod på marken glöder/ och jublet skallar från norr till söder/ att alla menniskor äro bröder”. Siinä yhtyvät vapaudenjulistukseen, tyrannivihaan ja kansan ylistykseen kaikki ne tyypilliset piirteet, joita Italian-runojen romantiikka suosi: muinaisuuden ihailu, lempeä ilmasto, satakielen laulu ja tulivuoren liekit.²⁹ Tähän laveasanaiseen runoon voidaan kohdistaa Snellmanin moite Cygnaeukselle: keskityksen puute.

Pari viikkoa myöhemmin palattiin lehdessä taas Napoliin, ja tällä kertaa oli asialla nimimerkki J. A. F.³⁰ Hänen runonsa ”En natt i Neapel” on pitkälti illan ja yön hiljaisuuden kuvausta, kunnes yhtäkkiä rupeaa kuulumaan huokauksia ja valitusta. Tekijä on ehkä pyrkinyt herättämään samantapaisen kauhutunnelman kuin Wecksell runossa ”Tyrannens natt”, siinä kuitenkin onnistumatta. Sorrettujen voihkinan lakattua kuuluu epätoivon ja raivon ääni: ”Tyrannen lemnas ensam med djefvulen i sitt bröst.” Vapauden jumalatar laskeutuu sitten taivaasta uuteen asuntoon ja runo päättyy vetoomukseen: ”Italia! din äras, din frihets sköna krans/ Låt ingen från dig taga, bevara väl dess glans.”

Antipapismi

Kolmas keskeinen teema, joka liittyi meillä 1860-luvun Italian-runoihin, oli paavinvastaisuus. Tendenssi soveltui muutenkin hyvin luterilaiseen maahan. Kirkkovaltiota syytettiin kelvottomasta hallinnosta ja uudistusten vieroksumisesta. *Nylands Dragonissa* vuonna 1859 nimimerkki ”en finsk student” ennustaa, että paavin suostuessa reformeihin hänen valtan-

²⁸ Prospekt till en tidning för Finlands svenska allmoge, *Nylands Dragon* 22 (17. 10.)/1860. (HYK) Kirjoittaja oli nimimerkki W-h-, Viktor Vilhelm Ödberg, artikkelissa tarkoitettun lehden (*Folkvännen*) ensimmäinen toimittaja; Censur-Kalender. Stockholm 1861, 117–120; Klinge, *Ylioppilaskunnan historia* II, 120, 140–141; Mustelin, 143–144.

²⁹ *Nylands Dragon* 24(31. 10.)/1860.(HYK)

³⁰ *Nylands Dragon* 26 (14. 11.)/1860. (HYK) Etukirjaimet sopivat kahteen: Johan Alfred Fastberg ja Johan August Florin, molemmat kirjoittautuneet yliopistoon 1859. Ylioppilasmatrikkeli – Studentmatrikel. Helsinki 1971, n:o 407 ja 826.

sa on mennyttä, koska se perustuu kansan tietämättömyyteen ja vapauden puutteeseen.³¹ Kiven *Canziossa* taas paavinvalta ”on kuin myrkyllinen tuuli, joka hengittää kuolemata”.

Paavinvastainen kirjoittelu jatkui vielä kauan. C. G. Estlander, joka 1860-luvun puolimaissa oli tehnyt herätteitä antaneen Italian-matkansa, välitti vielä seuraavalla vuosikymmenellä Roomassa kuulemaansa kritiikkiä siitä, miten paavi tekeytyi maalliseksi valtiaaksi, jolle alkuseurakunnan vaatimattomuus oli tuiki vieras.³²

Estlander kuului samaan ystäväpiiriin, jossa liikkui myös ruotsalainen runoilija Carl Snoilsky. Italian-runoiissaan Snoilsky antoi ilmaisun vapaudentunteelleen, joka hieman aikaisemmin oli saanut virikkeitä Puolan kapinasta, eikä kaihtanut myöskään paavinvastaisia sävyjä (esim. ”Neros gyllene hus”). Hän odotti riemuiten sitä hetkeä, jolloin paavin maallinen valta luhistuisi. Kun Italian joukot syyskuun 20. päivänä 1870 tunkeutivat Roomaan, seiso riemuitsevassa väkijoukossa katuvierellä saman tove-ripiirin jäsen Walter Runeberg ja itki ilosta.³³

Paavissa nähtiin Italian yhdentymisen vaikein este sen jälkeen kun Itävalta oli työnnetty pois Lombardiasta ja Napolin monarkia liitetty Italian kuningaskuntaan. Tosin jo Wecksell viittaa runossaan ”Italienaren” paaviinkin vastustajana: ”och i Kolisén det spökar,/ päfven läser det ej bort.” Ensimmäisiin kuuluvana antipapismin heijastumana saatamme myös pitää länsisuomalaisten lehdessä *Veritas et Jocus* alkuvuodesta 1863 ilmestynyttä nimimerkki -n-n-g:n runoa ”Nord och Söder”.³⁴ Viittaukset Italian valtiolliseen tilanteeseen ovat siinä kuitenkin niin vaisut, että sitä itse asiassa vain vaivoin voidaan pitää risorgimentorunouteen kuuluvana. Nimensä mukaisesti runo kehittää ajalle tyypillistä luonnonkuvausta pohjoisen ja etelän välisen vastakohtaisuuden pohjalta. Fantasiamatkallaan runoilija pyrkii myös Roomaan:

Jag vill se Rom den stolta herskarinnan
I politikens och religionens verld.
Jag vill se henne, se om ej hjeltinnan
Ännu har qvar för friheten ett svärd.

³¹ Nylands Dragon 17 (2. 11.)/1859. (HYK)

³² C. G. Estlander, En romersk svärmare. Album utg. af Nyländingar VII. Hfors 1878, 144–148.

³³ Torsten Steinby, C. G. Estlanders första Romresa. Historiska och litteraturhistoriska studier 49. Skr. utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 460. Hfors 1974; Bengt Lewan, Drömmen om Italien. Lund 1966, 211–212; Eirik Hornborg, Roms tredje storhetstid. Hfors 1941, 13.

³⁴ Veritas et Jocus 1 (4. 3.)/1863. (HYK)

Ehdittyään perille Ikuiseen Kaupunkiin runoilija havaitsee tullessa liian myöhään. Deciuksen ja Brutusten haudoilla hän kohtaakin orjien kulkeen:

Men fäll en tår! På dessa hjeltars grafvar,
Som spillt för friheten sitt dyra blod,
Framskrider nu procession af slafvar
Och nu vanäran står der äran stod.

Topeliuksen osallistuminen risorgimentorunouteemme tapahtui ennen muuta juuri paavinvastaisella linjalla. Nimeltään niinkin selvästi sankarilauluun viittaava runo kuin ”Giuseppe Garibaldi” tähtää kuitenkin pääasiassa paavinvallan arvosteluun. Jälleen Topelius antoi myöten ajankohtaiselle ärsykkeelle, Garibaldin toimille Itävaltaa ja Kirkkovaltiota vastaan. Runo on kirjoitettu vuonna 1867, samana vuonna kuin ”Pio Nono”, joka vieläkin suuremmin arvosteli katolisen kirkon hengettömyyttä ja dogmeja.³⁵ Topelius itse oli ehittänyt puolivuosisataisen merkkipäivänsä kynnykselle ja kokenut omassa elämässään uskonnollisen murroksen.³⁶ Hänen vastenmielisyytensä katolista kirkkoa kohtaan näkyi jo *Välskärin kerptomuksista*. Syvää uskoaan Jumalaan hän ei kuitenkaan kiellä, ja Garibaldi-runossaan hän tuntee nöyryyttä Korkeimman edessä:

För menskogudar kan jag ej buga,
Kan ej för munkar mitt Credo ljuga.
Allsmäktige, blott för Dig
Jag böjer i stoftet mig.

Garibaldi kehottaa kultaa ja kunniaa tavoittelevan kääntymään Vatiikaaniin, koska vapauden puolesta taistelevalla ei ole muuta edessään kuin kuolema isänmaan puolesta:

Här skall dig ingen prelat förguda:
Vi ha blott döden till sold att bjuda,
En död för ditt fosterland,
En graf uppå Tiberns strand.
För Rom vårt hjerta! För Rom vårt hand!
Roma o morte.

Paavin maallisen vallan luhistuttua ehätti runolle O. R. Strömfors, joka vuonna 1871 julkaisi uusmaalaisten albumissa sepitteensä ”Den eviga

³⁵ Axet, 72–77. Runoilla oli yhteinen otsikko: ”Rom i November 1867.”

³⁶ Paul Nyberg, Z. Topelius II. Porvoo 1950, 474; Zachris Topelius, 120 dikter. Med komm. av Olof Enckell. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 435. Borgå 1970, 291–292.

staden”.³⁷ Siinä valitetaan paavinistuimen alennustilaa, joka on tehnyt Roomasta ”en andlig slagtarbod”. Nyt on kuitenkin Kristuksen sijaisen maallinen valta loppunut ja Roomalle koittaa uusi aika:

Bär du, som fordom, högt och stolt din panna
Och utan fruktan af din frihet njut,
Ty när allherrs karen en hämndblix slungar,
Mot mörkrets skara är det som den ljungar.

Vatikaanissa salammat eivät enää leimahdelleet vuonna 1873, jolloin sanomalehtimies Karl Wetterhoff katseli menneisyyden näkyjä Colosseumilla.³⁸ Runossa ”En nyårsnatt i Colosseum” Pio Nono ei ole osannut tulkita ajan merkkejä:

Den gamle märker ej på Petri stol,
att kyrkans tupp i morgonväkten gol,
att Vatikanens blixtar mer ej ljunga.

Runossaan ”Auguratorium (Rom den 1 april 1873)” Wetterhoff toivoi näkevänsä auguurienväen tempelissä uuden ennemerkin:

O, gif mig det tecken jag öskar,
ett tecken om frihet och ljus!

Samana vuonna kuin Wetterhoff vaelsi Palatinuksella ja Colosseumin raunioilla ja puki runoksi vain vaisusti antipapistiset ajatuksensa, julkaisi Elis Oskar Stenberg räikeän hyökkäyksen hallitsevaa paavia vastaan.³⁹ Syyäyksen runoensa ”Pio Nonos korståg” kirjoittaja oli saanut Pius IX:n uskovaissille osoittamasta vetoomuksesta tulla aseineen avuksi palauttamaan paaville hänen maallinen valtansa. Tekijän närkästys on niin voimakas, että runo tuntuu suoranaiselta herjalta:

Men vill nödvändigt du korståg föra,
Så för dem då mot din gamla svit,
Låt någon mästerman kors dig göra
Och korsfäst der hvarje jesuit.
Men alla andra
Dem kan du hänga.
O låt dem vandra
Dit upp och svänga
I muntra tåg emot himmelen!
Och tack du får af hvar ljusetets vän.

³⁷ Album utg. af Nyländingar VI. Hfors 1875, 208–210. Strömfors käytti nimimerkkiä Yngve.

³⁸ Dikter och bilder af Karl Wetterhoff. Med förf:s porträtt, samt lefnadsteckning af Birger Schöldström. Stockholm 1889, 47–56, 58–60.

³⁹ /Elis Oskar Stenberg/, Strålar af Eos. Hfors 1873, 39–41.

Risorgimenton inspiroimat säkeet, joista on esitetty edellä muutamia näytteitä,⁴⁰ olivat tyyppillistä ajankohtaisrunoutta. Ennen muuta Italian vapaustaistelu innoitti ylioppilaita, mutta Topeliuskin antoi yhdentymisliikkeen temmata itsensä mukaan. Hän oli jo nuoruudestaan saakka kiinnostunut kansainvälisen politiikan ongelmista ja ulkomaiden tapahtumista,⁴¹ ja niinpä houkutus tilapäistuotteiden sepittelyyn kävi ylivoimaiseksi.

Risorgimentorunoutemme taso jäi kirjalliselta arvoltaan varsin vaatimattomaksi eikä se ole kestänyt ajan kulutusta. Mutta saman ilmiönhän me tunnemme oman aikamme taistelulauluista, jotka saavat sysäyksen kaukaisten maiden levottomuuksista ja sotaisista yhteenotoista. Ne haalistuvat tavallisesti pian sen jälkeen, kun taustalla vaikuttanut kriisi on kadottanut aktualisuutensa.

Ehkäpä voimme pitää risorgimentorunouttamme ensimmäisiin kuuluvana oireena vedota jonkinlaiseen ylikansalliseen omaantuntoon. Pohjimmaisena tavoitteena silloisissa kuten nykypäivienkin taistelulauluissa oli kuitenkin pyrkimys ajaa omia aatteita. Tänäpäin ei enää tarvitse käyttää viranomaisten valvonnan vuoksi verhottua kieltä eikä projisoida sensuurin takia omia pyrkimyksiä vieraisiin oloihin. Nykyisin houkuttelee joukkotiedotusvälineiden kaukaisillekin kriiseille omistama huomio ja laaja julkisuus käyttämään tätä aktualiteettia omien päämäärien ajamiseen. Risorgimentorunous sen sijaan oli perin suppean ryhmän omaisuutta, mutta levisi kuitenkin tehokkaasti oman aikansa tärkeimmän mielipideyhteisön, akatemian kansalaisten piiriin.

KERTTU SAARENHEIMO: *Zur finnischen Risorgimento-Dichtung*

Unter der finnischen studentischen Jugend regte sich um die Wende der 50er und 60er Jahre des 19. Jahrhunderts eine starke Sympathie für das italienische Risorgimento, die auch literarischen Niederschlag fand. Vor allem in den Studenten nahestehenden Publikationen erschienen Gedichte und Schriften, die das tapfere italienische Volk und seinen Kampf um Vereinigung verherrlichten. Gegenstand der Heldengesänge war häufig Garibaldi, dessen Schicksalsläufe auch in vielen Prosaschriften geschildert wurden.

Der studentische Enthusiasmus sowie auch das ganz allgemein zunehmende Interesse der Presse am Freiheitskampf Italiens veranlasste schliesslich die Obrigkeit zum Eingrei-

⁴⁰ Painetun runouden osalta on bibliografisena pohjana ollut J. Vallinkoski, *Italia Suomen kirjallisuudessa*. Helsinki 1955. Salanimet teoksesta V. J. Kallio, *Fennica-kirjallisuuden salanimiä vuoteen 1885*. SKS:n toimituksia 211. Helsinki 1939.

⁴¹ Nyberg, Z. Topelius I. Porvoo 1950, 230; Enckell, 345–346.

fen, denn hier war deutlich eine regierungsfeindliche Einstellung im Spiele. Die handschriebenen Blätter der Studentenkorporationen jedoch waren von der Zensur nicht zu erfassen, so dass dort die Schreibung fortgesetzt werden konnte.

Beim Ausbruch des italienischen Freiheitskrieges nahmen die Dichter vor allem den österreichischen Kaiser aufs Korn. Als die Doppelmonarchie in Italien zum Nachgeben gezwungen war, richteten sich die Angriffe auf das korrupte Regierungssystem der Beiden Sizilien. Nach der Kritik an der weltlichen Macht machte sich in den Gedichten ein starker gegen die katholische Kirche gerichteter Ton bemerkbar. Diese Tendenz stand auch sonst einem protestantischen Land wohl an. Im Papst sah man das schwierigste Hindernis für die Vereinigung Italiens, nachdem Österreich aus der Lombardei und Venedig vertrieben und die neapolitanische Monarchie dem Königreich Italien einverleibt worden war.

Die vom Risorgimento inspirierten Verse waren typische Zeitdichtung, von ihrem literarischen Wert her unbedeutend. Das erleben wir auch an den Kampfgesängen unserer eigenen Zeit, die ihre Impulse aus den Unruhen und kriegerischen Auseinandersetzungen ferner Länder empfangen. Unsere Risorgimento-Dichtung darf also zu den ersten Vorläufern einer Dichtung gerechnet werden, die sich an ein übernationales Gewissen wendet, obwohl sie zugleich auch eigene Ideale verfolgte.